

Тема : Підтримання державного обвинувачення в суді:
конституційна функція прокуратури України

Конституційна основа функції обвинувачення

Вимоги законодавчих актів визначають, що прокурор зобов'язаний підтримувати державне обвинувачення в суді в усіх кримінальних справах, які надійшли до нього з обвинувальним актом і які він направив до суду. Підтримання прокурором державного обвинувачення в суді є однією з найважливіших конституційних функцій органів прокуратури України, що безпосередньо впливає на реалізацію завдань кримінального судочинства та забезпечення справедливого правосуддя.

Відповідно до статті 131-1 Конституції України, в Україні діє прокуратура, яка здійснює підтримання публічного обвинувачення в суді. Ця функція реалізується через діяльність прокурора як учасника судового провадження, який представляє інтереси держави та суспільства у притягненні винних осіб до кримінальної відповідальності.

Отже, Конституція України, закріпивши норму, яка зобов'язує прокурора брати участь у суді при розгляді кримінальних справ, визначила, що ця норма в прокурорській діяльності має відігравати основну роль при здійсненні правосуддя в кримінальних справах.

Публічне та державне обвинувачення

Велика Палата Верховного Суду роз'яснила, що конституційне поняття «публічне обвинувачення» і процесуальне «державне обвинувачення» є тотожними за змістом та означають діяльність прокурора від імені держави.

Правовий статус прокурора

Правовий статус прокурора визначається статтею 36 КПК України, яка наділяє його правами сторони обвинувачення: підтримання обвинувачення, відмова від нього, зміна або висунення додаткового обвинувачення, оскарження судових рішень.

Обвинувальний акт та конституційний обов'язок прокурора

До складання обвинувального акта прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування. Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні (ст. 290 КПК України).

Норми КПК України регламентують ряд дій, які прокурор може виконувати з моменту складання обвинувального акта. Обвинувальний акт складається слідчим, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт може бути складений і прокурором, зокрема, якщо він не погоджується з обвинувальним актом, який склав слідчий.

До обвинувального акта додається:

1. реєстр матеріалів досудового розслідування;
2. цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування;
3. розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування;
4. розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного;
5. довідка про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження, у якій зазначається: найменування юридичної особи, її юридична адреса, розрахунковий рахунок, ідентифікаційний код, дата і місце державної реєстрації. Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється (ч. 4 ст. 291 КПК України).

При цьому необхідно наголосити, що в судах обвинувачення підтримує прокурор, який визначається керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування і здійснює повноваження до завершення кримінального провадження (ст. 37 КПК України).

Обвинувальна функція під час досудового слідства

Сутність обвинувальної функції під час досудового слідства залежить від дій слідчого та прокурора, тому що на реалізацію висновків, яких дійшов слідчий, впливає і прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням (ст. 36 КПК України).

Рішення прокурора по справі

Рішення прокурора по справі з обвинувальним актом, коли він з ним погоджується, а обвинувальний акт направляє до суду, має особливе значення. Воно означає, що прокурор, погодившись із висновками слідчого, бере на себе обов'язок підтримати їх у суді, куди він направляє обвинувальний акт для розгляду по суті.

Реалізація висновків у суді

Реалізація висновків, яких дійшов слідчий і з якими погодився прокурор, що затвердив обвинувальний акт, буде здійснюватись прокурором у суді при підтриманні обвинувачення. Дія прокурора з відстоювання перед судом акта про винуватість особи називають «державним обвинуваченням».

Визначення державного обвинувачення

Законодавець у нормах КПК України чітко визначив, що державне обвинувачення — це процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Прокурор у судовому розгляді: функції, права та обов'язки

При судовому розгляді кримінальних проваджень прокурор здійснює тільки функцію підтримання державного обвинувачення, виступаючи як обвинувач. Він має право під час судового розгляду змінити обвинувачення, висунути додаткове обвинувачення, відмовитись від підтримання державного обвинувачення, тобто прокурор виконує державно-правову функцію, залишається представником системи прокуратури і тому зобов'язаний реагувати на незаконне рішення чи вирок незалежно від того, відповідає це інтересам обвинуваченого або суперечить їм. Такі вимоги закріплені в п. 15 ч. 2 ст. 36 КПК України.

Прокурор (сторона обвинувачення)

Прокурор виконує державно-правову функцію і зобов'язаний реагувати на незаконне рішення чи вирок незалежно від того, відповідає це інтересам обвинуваченого або суперечить їм.

Адвокат (захисник)

Захисник зобов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені нормами КПК України та іншими законодавчими актами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого. Захисник без згоди підозрюваного, обвинуваченого не має права розголошувати відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні і становлять адвокатську або іншу охоронювану законом таємницю.

Рівність сторін та змагальність судового розгляду

Зрівнявши обвинувача, обвинуваченого і захисника в правах брати участь у провадженні судом окремих процесуальних дій, законодавець цим не обмежився. Він передбачив крім цього загальну норму про рівність прав учасників судового розгляду: сторона кримінального провадження (прокурор, а також потерпілий, цивільний позивач та їх представники) і сторона захисту (обвинувачений, захисник і законний представник, цивільний відповідач та його представник) мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК України (ст. 22). Ця норма точно формулює поняття рівності сторін та ідею змагальності судового розгляду. Ідеться про процесуальну рівноправність сторін обвинувачення та захисту, під якою розуміють рівноправність прав кожної з них у доведенні, відстоюванні своїх тверджень. Отже, прокурор як обвинувач має рівні права з іншими сторонами, але як учасник процесу має принципово інші обов'язки серед учасників.

У контрольних судових інстанціях — апеляційній та касаційній, а також при перегляді судових рішень за нововиявленими обставинами прокурор не підтримує обвинувачення. В апеляційній та касаційній інстанціях він висловлює свої доводи в судових дебатах (статті 405, 434 КПК України). Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами розглядається судом тієї інстанції, який першим допустив помилку внаслідок незнання про існування таких обставин (ст. 463 КПК України), де прокурор також висловлює свою позицію в судових дебатах.

Вимоги до державного обвинувача

Підтримання державного обвинувачення є одним із пріоритетних напрямів діяльності прокурора, який бере участь у суді як державний обвинувач і який зобов'язаний керуватися Законом України «Про прокуратуру» та КПК України. Суть вимог цих норм до державного обвинувача полягає в такому:

- 1** суворо додержуватися Конституції і законів України;
- 2** бути гарантом додержання конституційних та процесуальних прав громадян, залучених до провадження в кримінальному провадженні (потерпілий, обвинувачений та ін.);
- 3** проявляти активність у дослідженні доказів, сприяти всебічному дослідженню обставин справи;
- 4** забезпечувати об'єктивність при здійсненні функції державного обвинувачення, підтримувати обвинувачення тільки в міру його доведеності і таким чином сприяти прийняттю законного та справедливого судового рішення по кримінальній справі;
- 5** реагувати на виявлені в суді грубі помилки та порушення законності під час досудового розслідування.

Повноваження прокурора щодо обвинувачення в суді

- Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, звернення з обвинувальним актом та підтримання державного обвинувачення у суді здійснюється прокурором. У випадках, передбачених цим Кодексом, повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення може здійснюватися слідчим за погодженням із прокурором, а обвинувачення може підтримуватися потерпілим, його представником (ч.4 ст.22 КПК).
- Відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення тягне за собою закриття кримінального провадження, крім випадків, передбачених цим Кодексом (ч.2 ст.26 КПК).
- Прокурор уповноважений підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому цим Кодексом (п.15 ч.2 ст. 36 КПК).
- Під час судового розгляду прокурор може змінити обвинувачення, висунути додаткове обвинувачення, відмовитися від підтримання державного обвинувачення, розпочати провадження щодо юридичної особи (ч.2 ст. 337 КПК «Межі судового розгляду»).

❏ Якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується, він після виконання вимог статті 341 цього Кодексу повинен відмовитися від підтримання державного обвинувачення і викласти мотиви відмови у своїй постанові, яка долучається до матеріалів кримінального провадження. Копія постанови надається обвинуваченому, його захиснику, потерпілому, його представнику та законним представникам, а також представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ч.1 ст. 340 КПК «Відмова від підтримання державного обвинувачення»).

Позиція Великої Палати Верховного Суду:

Відсутність прокурора під час судового розгляду кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, свідчить:

1. про відсутність сторони обвинувачення (адже, потерпілий згідно з главою 36 КПК України не уповноважений підтримувати обвинувачення, а враховуючи його правовий статус, він і фактично неспроможний ефективно здійснювати збирання доказів та підтримувати обвинувачення самостійно);
2. про порушення засад рівності, змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
3. про відсутність балансу приватних та публічних інтересів у таких кримінальних провадженнях. У зв'язку з цим участь прокурора у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення є додатковою правовою гарантією забезпечення прав потерпілого у кримінальному провадженні, а також сприяє повному, всебічному та об'єктивному розгляду справи.

Висновки

1. участь прокурора у судовому розгляді кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення, врегульованому приписами глави 36 КПК України, належить до функції підтримання публічного обвинувачення;
2. процесуальний порядок здійснення кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення за правовою природою є приватно-публічною формою обвинувачення і не виключає повноважень прокурора щодо здійснення ним функцій процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання державного обвинувачення в суді, крім повноваження ініціювати кримінальне провадження за відсутності заяви потерпілого про злочин;
3. участь прокурора під час судового розгляду кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення як гарантія забезпечення засад рівності та змагальності, а також захисту прав та законних інтересів потерпілого, є обов'язковою, крім випадку, коли прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, а потерпілий висловив згоду на підтримання обвинувачення в суді (ч. 5 ст. 340 КПК України).
4. Підтримання прокурором приватного обвинувачення є додатковою правовою гарантією забезпечення прав потерпілого, — ВП ВС (Постанова від 26 червня 2019 року по справі [№ 404/6160/16-к](#))

§ 2. Підготовка прокурора до участі в судовому процесі

Обов'язок кожного керівника прокуратури — забезпечити високу якість державного обвинувачення. З цією метою керівники органів прокуратури повинні призначити прокурорів завчасно, з моменту початку досудового розслідування і контролювати їх наглядову діяльність. Ґрунтовна підготовка прокурора до підтримання державного обвинувачення починається з ознайомлення з наглядовим провадженням та вивчення матеріалів кримінального провадження. Прокурор перевіряє законність проведеного розслідування й обґрунтованість обвинувального акта, що забезпечує належне проходження провадження в суді.

Питання, які вирішуються в процесі підготовки до судового розгляду, напрацьовані практикою, а також частково визначені в ст. 368 КПК України:

01	02	03
чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа;	чи містить це діяння склад кримінального правопорушення і якою статтею закону України про кримінальну відповідальність він передбачений;	чи винен обвинувачений у вчиненні цього кримінального правопорушення;
04	05	06
чи підлягає обвинувачений покаранню за вчинене ним кримінальне правопорушення;	чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання обвинуваченого, і які саме;	чи притягнуті як обвинувачені всі особи, що викриті у вчиненні кримінального правопорушення;
07	08	09
чи правильно кваліфіковано дії обвинуваченого за статтями кримінального закону;	чи додержано вимог закону при складенні обвинувального акта;	чи правильно обрано запобіжний захід;
10	11	
чи вжито заходів до забезпечення відшкодування збитків, заподіяних злочином, і можливої конфіскації майна;	чи додержано органами досудового розслідування інших вимог цього Кодексу.	

Перевірка матеріалів кримінального провадження

При вивченні кримінального провадження прокурор повинен також звернути увагу і на таке:

- 1** при виконанні оперативно-розшукових та слідчих дій оперативні підрозділи повинні мати письмові доручення слідчого, прокурора, які надаються ним відповідно до вимог ст. 41 КПК України; протоколи огляду місця події, відтворення обстановки та обставин події мають бути підписані всіма учасниками цих слідчих дій. При застосуванні звукозапису і відеозйомки при вчиненні вказаних слідчих дій у протоколі має бути відображено, що відповідно до вимог статей 104–107 КПК України, відеозапис було продемонстровано всім учасникам цих дій;
- 2** огляд житла чи іншого володіння особи проводиться за постановою слідчого судді, а у невідкладних випадках – без постанови судді з чітким дотриманням вимог статей 233, 234 КПК України;
- 3** при розслідуванні кримінального провадження кількома слідчими про це зазначається в постанові, яку виносить керівник органу досудового розслідування, де визначається старший слідчий групи, і з якою повинні ознайомитися учасники кримінального провадження (ст. 39 КПК України);
- 4** затримана особа в порядку, передбаченому статтями 207, 208, 209 КПК України, допитується негайно. У протоколі допиту підозрюваного має зазначатися, у вчиненні якого злочину він підозрюється. При допиті затриманого або взятого під варту підозрюваного присутність захисника є обов'язковою (ст. 42 КПК України), за винятком відмови від захисника, яка допускається лише з ініціативи підозрюваного. Про відмову підозрюваного від захисника слідчий складає протокол із зазначенням мотивів відмови. Слідчим не може бути прийнята відмова підозрюваного від захисника у тих випадках, коли участь захисника у справі є обов'язковою (ст. 52 КПК України). Порушення вимог закону щодо участі захисника при проведенні слідчих дій може бути підставою для визнання недопустимими тих доказів, що були зібрані під час виконання таких дій;
- 5** у повідомленні про підозру має зазначатися правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті КК України (ст. 277 КПК України). При зміні або доповненні кваліфікації дій підозрюваного йому вручається письмове повідомлення про підозру в день його складання слідчим або прокурором (ст. 279 КПК України).

Структура обвинувального акта (ст. 291 КПК України)

Обвинувальний акт є ключовим процесуальним документом, що завершує досудове розслідування та передає справу до суду. Він містить повну інформацію про кримінальне правопорушення та особу, яка обвинувачується.

Обов'язковий зміст (ч. 2 ст. 291 КПК)

Найменування провадження та реєстраційний номер

Анкетні відомості обвинуваченого (ПІБ, дата/місце народження, місце проживання, громадянство)

Анкетні відомості потерпілого (ПІБ, дата/місце народження, місце проживання, громадянство)

ПІБ та посада слідчого / прокурора

Виклад фактичних обставин, правова кваліфікація (з посиланням на статтю КК) та формулювання обвинувачення

Обставини, що обтяжують чи пом'якшують покарання

Розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням

Розмір витрат на залучення експерта (якщо проводилась експертиза)

Дата та місце складення і затвердження

Додатки до обвинувального акта (ч. 4 ст. 291 КПК)

Реєстр матеріалів досудового розслідування

Цивільний позов (якщо пред'явлений)

Розписка підозрюваного про отримання копій документів

Розписка цивільного відповідача (якщо позов не до підозрюваного)

Довідка про юридичну особу (якщо провадження щодо неї)

Обвинувальний акт підписується слідчим та прокурором, який його затвердив, або лише прокурором, якщо він склав його самостійно (ч. 3 ст. 291 КПК України).

Література

Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 року No 1697-VII (зі змінами і доповненнями). Відомості Верховної Ради України. 2015. No 2–3. Ст. 12

Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року No 4651-VI (зі змінами і доповненнями). Відомості Верховної Ради України. 2013. No 9–10, No 11–12, No 13. Ст. 88

Каркач П. М. Функції прокуратури України : навч. посіб. / П. М. Каркач. Х. : Право, 2015. 248 с.

Подкопаєв С. В. Організація та діяльність прокуратури в Україні : монографія / С. В. Подкопаєв. Харків : Право, 2020. 364 с.

Лапкін А. В. Концептуальні проблеми підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 21. С. 123–130.